

بررسی کنش گفتار «دروغ» و رابطه آن با متغیرهای سن، جنسیت، رشته تحصیلی، منطقه جغرافیایی و مذهب

فاخته نخواستی^۱ (دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
اعظم استاجی^۲ (دانشیار زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)
عطیه کامیابی گل^۳ (استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی و گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

صص: ۸۵-۱۱۰

چکیده

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای توصیفی، تحلیلی و میدانی است که به بررسی نمونه اعلای دروغ در زبان فارسی و همچنین به ارتباط میان کنش گفتار دروغ و متغیرهای سن، جنسیت، رشته تحصیلی، جهت‌گیری مذهبی، منطقه جغرافیایی (شهر یا مکانی که آزمودنی‌های مورد نظر در آن بزرگ شده‌اند) می‌پردازد. در این پژوهش از پرسشنامه‌ی رویکردهای مذهبی آلپورت و همچنین پرسشنامه‌ی کلمن و کی استفاده نموده و برای تحلیل داده‌های حاصل از نرم افزار اس پی اس اس نسخه ۲۲، بهره گرفته ایم. این پرسشنامه‌ها به ۲۸۰ دانشجوی دانشکده‌ی ادبیات که در ۸ رشته‌ی مختلف در مقطع تحصیلات تکمیلی، مشغول به تحصیل بودند، داده شد. انتخاب آزمودنی‌ها به صورت داوطلبانه و براساس جدول تعمیم‌پذیری مورگان، انجام گرفت. نتایج این بررسی‌ها نشان داد که نمونه‌ی اعلای دروغ در زبان فارسی دارای سه مؤلفه است: مؤلفه‌ی بیان خبر، مؤلفه‌ی کذب بودن خبر و مؤلفه‌ی قصد فریب داشتن. نتایج همچنین نشان داد که تنها میان متغیر منطقه‌ی جغرافیایی و مفهوم دروغ همبستگی و ارتباط وجود دارد و میان سایر متغیرهای مورد نظر با کنش گفتار دروغ تفاوت معنادار مشاهده نشد.

کلید واژه‌ها: نمونه اعلای دروغ، جنس، منطقه جغرافیایی، مذهب.

۱- مقدمه

دروغ به طور گسترده از زوایای بسیار زیادی همچون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه، تعلیم و تربیت و روان‌شناسی زبان، مورد بررسی قرار گرفته است. با این حال، «دروغ» در درجه‌ی اول یک کنش گفتار است (می‌باور، ۲۰۱۱). مطالعات محدودی به بررسی دروغ در کنش‌های گفتاری خاص پرداخته‌اند، در مقابل، اغلب اوقات در پژوهش‌های مربوط به «دروغ» تأکید بر نقض نظریه‌ی گرایس و تعریف دروغ به عنوان امری کاذب بوده است و پژوهشگران مختلف مؤلفه‌های مشابهی در تعریف دروغ ارائه کرده‌اند.

سیلانیان طوسی (۱۳۷۹) دروغ را به این صورت تعریف می‌کند: «دروغ‌گویی از نظر لغوی به معنای کتمان واقعیت است و بیان سخنی که واقعیت خارجی برای گوینده ندارد». شریف عسگری (۱۳۹۰، ص. ۱۱۳) نیز معتقد است "دروغ هم به صورت گفتاری انجام می‌شود و هم به صورت عملی. دروغ گفتاری، همان خبر خلاف واقع است و دروغ عملی آن است که انسان، رفتاری را انجام دهد که مفهوم برداشت شده از آن، غیر واقعی باشد". در سنت اسلامی تقریباً تعریف واحدی از دروغ وجود دارد که بین اهل لغت، فقهاء و علمای اخلاق مشهور است. اترک و ملابخشی (۱۳۹۱، ص ۳ و ۲) معتقدند دروغ یعنی «خبر خلاف واقع»، و در سنت غربی تعریف نسبتاً مشهور این است: «دروغ یعنی دادن خبری که متکلم باور به نادرستی‌اش دارد به شخص دیگر با این قصد که او باور کند آن خبر درست است». شفق (۱۳۹۳) نیز صدق و کذب را به این صورت تعریف می‌کند: صدق، خبری است مطابق با اعتقاد گوینده، هر چند که آن اعتقاد خطا باشد. صدق خبر، مطابقت آن با واقعیت خارجی و نیز اعتقاد گوینده است و کذب خبر، عدم مطابقت آن با واقعیت خارجی است. همانند شفق، رضائزاد (۱۳۶۷، ص. ۶۰) نیز معتقد است که هرگاه نسبت کلامی (مفهوم) با نسبت خارجی (مصدق) مطابقت کند، خبر راست و در غیر این صورت، دروغ است.

اترک (۱۳۸۸) معتقد است که در ماهیت دروغ، چهار مؤلفه لازم است: مؤلفه بیان خبر، مؤلفه خلاف واقع بودن خبر، مؤلفه تخاطب و مؤلفه قصد فریب داشتن. وی دروغ را به این صورت تعریف می‌کند: «دروغ نوعی فریب است که منحصر در گفتار و هر چیزی که قائم‌مقام گفتار

باشد، مانند نوشتار و اشاره است، نه در مطلق قول و فعل، هم‌چنین دروغ در خبر ممکن است نه در مطلق کلام.

به همین ترتیب پژوهشگران غربی نیز به ارائه‌ی تعاریف مختلف و مؤلفه‌های گوناگون برای «دروغ» پرداخته‌اند. ویمر (۱۹۸۴) دروغ را گفتار غلطی که به خوبی برنامه‌ریزی شده، تعریف می‌کند. جونز (۱۹۸۶) قصد فریب دادن را جزء شرایط لازم برای تعریف دروغ، می‌داند. کلمن و کی (۱۹۸۹، ص. ۲۸) معتقدند که نمونه‌ی اعلاء دروغ، نمونه‌ای است که شامل سه مؤلفه‌ی اصلی باشد و اگر نمونه‌ای یکی از این سه مؤلفه را نداشته باشد، باز هم دروغ محسوب می‌شود اما دروغی با درجات پائین‌تر. آنها معتقدند که دروغ باید شامل سه مؤلفه‌ی اصلی باشد: ۱- کذب پاره گفتار ۲- اعتقاد گوینده به کذب بودن پاره گفتار ۳- قصد گوینده برای فریب شنونده. آنها «دروغ» را «کنش گفتار ارائه اطلاعات غیرواقعی» تعریف می‌کنند. در دروغ، گوینده وانمود می‌کند که اصول همیاری گرایس را رعایت کرده است. بنابراین «دروغ» استراتژی فریبکارانه‌ای است که هدف آن، «دادن اطلاعات غلط درباره‌ی جهان و هم‌چنین درباره‌ی ذهن گوینده به شنونده است. کستل فرانچی و پوگی (۱۹۹۴) نیز در تعریف دروغ بر ارائه و انتقال اطلاعات غلط و ارتباط فریب‌کارانه تأکید دارند. ماهون (۲۰۰۶) نیز معتقد است که دروغ لزوماً فریبکارانه است.

نیومن و پنه‌بیکر (۱۹۰۵)، کامینادا (۲۰۰۹) و سایر پژوهشگران معتقدند که «قصد فریب دادن» مؤلفه اصلی و ضروری در تعریف «دروغ» محسوب می‌شود. فالیس (۲۰۱۰) نیز اعتقاد گوینده به کذب بودن پاره گفتار خود را عامل شکل‌گیری دروغ و قصد فریب دادن مخاطب را مؤلفه اصلی دروغ معرفی می‌کند. می‌باور (۲۰۱۱) نیز معتقد است که فرد دروغ‌گو واقعیت را غلط نشان می‌دهد تا مخاطب را فریب دهد.

سیستما (۲۰۱۲) نیز به مؤلفه‌های کذب بودن پاره گفتار تولید شده، وجود مخاطب، اعتقاد گوینده بر کذب بودن پاره گفتار خود و قصد فریب مخاطب در تعریف دروغ اشاره می‌کند. گرامینگا (۲۰۱۳) نیز قصد فریب دادن را مؤلفه اصلی و ضروری دروغ می‌داند.

مطالعه حاضر با به کارگیری پرسشنامه کلمن و کی و هم‌چنین پرسشنامه رویکردهای مذهبی آلپورت انجام شده است. پرسشنامه کلمن و کی ابتدا ترجمه و سپس با زبان فارسی

مطابقت داده شده است، تا به بررسی درجه‌گذاری و ارزیابی سخنوران فارسی‌زبان از موقعیت‌های مورد نظر که دروغ فرض شده‌اند، بپردازد.

کلمن و کی پرسشنامه‌ای طراحی کرده‌اند که در آن از افراد خواسته شده، یک پاره‌گفتار را ارزیابی و ارزش‌گذاری کنند. این کار طبق داستان‌هایی که به آن‌ها داده می‌شود و همچنین هشت ترکیب مختلف از سه مؤلفه مورد نظر آن‌ها که در تعریف‌شان از دروغ نقش اساسی دارد، انجام می‌شود.

متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش شامل سن، جنسیت، رشته تحصیلی، جهت‌گیری مذهبی، منطقه جغرافیایی و ارزیابی شخصی شرکت‌کنندگان از میزان مذهبی بودن خود، می‌شود. برای تحلیل داده‌های مورد نظر در این پژوهش نیز از نرم‌افزار اس پی اس اس نسخه‌ی ۲۲، بهره گرفته شده است.

پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر متغیرهای مورد نظر بر کنش گفتار دروغ برای پاسخ‌گویی به شش پرسش زیر شکل گرفت:

۱) آیا مفهوم «دروغ» در زبان فارسی با مفهوم نمونه‌اعلای دروغ که از سوی کلمن و کی مطرح شده است، مطابقت دارد یا خیر؟

۲) آیا رابطه‌ای بین «سن» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» وجود دارد؟

۳) آیا رابطه‌ای بین «جنسیت» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» وجود دارد؟

۴) آیا رابطه‌ای بین «رشته تحصیلی» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» وجود دارد؟

۵) آیا رابطه‌ای بین «جهت‌گیری مذهبی» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» وجود

دارد؟

۶) آیا رابطه‌ای بین «منطقه جغرافیایی» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» وجود

دارد؟

۷) آیا رابطه‌ای بین «ارزشیابی شخصی آزمودنی‌ها از میزان مذهبی بودن خود» و مفهوم

«دروغ» وجود دارد؟

متناظر با شش پرسش مذکور، شش فرضیه به شرح زیر در نظر گرفته شده است:

الف) نمونه‌اعلای دروغ از دید آزمودنی‌های پژوهش حاضر، شامل سه عامل مورد

نظر (عوامل مطرح شده از سوی کلمن و کی) است.

ب) بین «سن» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.
 پ) بین «جنسیت» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» تفاوت معنادار وجود ندارد.
 ت) بین «رشته تحصیلی» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.
 ث) بین «جهت گیری مذهبی» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.
 ج) بین «منطقه جغرافیایی» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.
 چ) بین «ارزشیابی شخصی آزمودنی ها از میزان مذهبی بودن خود» و مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.

۲- تعریف دروغ از نظر کلمن و کی

در این بخش از پژوهش اشاره‌ای خواهیم داشت به تعریف کلمن و کی پیرامون «دروغ» که پایه نظری پژوهش حاضر را شکل داده است. وقتی می‌خواهیم دروغ را تعریف کنیم، اولین چیزی که به ذهن خطور می‌کند، گفتن چیزی کذب است. با این حال این تعریف کامل نیست زیرا مردم اغلب اوقات چیزهایی می‌گویند که کذب است با این وجود دروغ نامیده نمی‌شود. مثلاً وقتی گوینده صادقانه تلاش می‌کند چیزی را که باور دارد اطلاعات صدق است منتقل کند، اشتباهات صادقانه و ارائه اطلاعات نادرست اغلب اتفاق می‌افتند اما دروغ محسوب نمی‌شود. بنابراین به عاملی دیگر در تعریف دروغ نیاز داریم و آن این است که گوینده باور داشته باشد آنچه می‌گوید کذب است. با این حال این عامل نیز گزاره‌های زیادی را پیش رو می‌گذارد که با وجود صادق نبودن، کذب محسوب نمی‌شوند. مثلاً نمونه‌های گفتار استعاره^۱، طعنه^۲ و مبالغه^۳ با موارد دروغ که در آن گوینده تلاش نمی‌کند شنونده را وادار به قبول مطلبی کذب کند، تفاوت دارند. از این رو، سومین ویژگی در تعریف دروغ این است که گوینده قصد فریب دادن شنونده را داشته باشد. به این ترتیب هنگامی که گوینده (S) به مخاطب خود (A)، گزاره (P) را می‌گوید، می‌توان دروغ را به این صورت تعریف کرد:

الف) (P) کذب است.

---

1. Metaphoric speech
 2. Sarcasm
 3. hyperbole

ب) (S) معتقد است که (P) کذب است.

پ) با گفتن (P)، (S) قصد فریب دادن (A) را دارد.

بنابراین نمونه‌ی اعلای دروغ دارای سه مؤلفه است: مؤلفه‌ی بیان خبر، مؤلفه‌ی کذب بودن خبر و مؤلفه‌ی قصد فریب داشتن. تعریف نمونه اعلای نشان می‌دهد گزاره‌ای که تمام عوامل یاد شده بالا را داشته باشد، دروغ تمام عیار^۱ محسوب می‌شود و گزاره‌هایی که یک یا چند عامل را نداشته باشند، باز هم دروغ محسوب می‌شوند اما به وضوح دروغ‌های تمام عیار نیستند (کلمن و کی، ۱۹۸۱، ص. ۲۸).

۳- آزمودنی‌ها، روش انجام پژوهش و سنجش داده‌ها

در این بخش از پژوهش به شیوه‌ی انجام مطالعه‌ی حاضر پرداخته می‌شود و توضیحاتی درباره‌ی زمان و مکان انجام پژوهش، آزمودنی‌ها، ابزارهای مورد استفاده، شیوه‌ی گردآوری داده‌ها، روش انجام آزمون آزمایشی و نحوه اجرای آزمون اصلی ارائه می‌شود. پژوهش حاضر به بررسی تأثیر جنسیت، سن، رشته‌ی تحصیلی، مذهب و شهر یا مکانی که در آن شرکت کننده بزرگ شده است (به عنوان متغیرهای مستقل) بر کنش گفتار «دروغ» می‌پردازد. در این پژوهش، به منظور گردآوری داده‌های مورد نظر از پرسشنامه‌های رویکردهای مذهبی آلپورت و کلمن و کی که در بخش‌های آتی به آن اشاره خواهیم کرد، استفاده شده است. این پرسشنامه‌ها در نیم‌سال دوم تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ به ۲۸۰ دانشجوی دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه فردوسی مشهد ارائه گردید.

رشته‌های تحصیلی آزمودنی‌ها شامل زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات انگلیسی، زبان‌شناسی، زبان فرانسه، زبان عربی، تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی می‌شود. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر را ۲۸۰ دختر و پسر (۱۹۰ دختر و ۹۰ پسر) دانشجویی که مشغول تحصیل در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری (تحصیلات تکمیلی) دانشکده‌ی ادبیات هستند، تشکیل می‌دهند. مجموع دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد در رشته‌های یاد شده ۸۸۶ نفر و در مقطع دکتری ۲۷۰ نفر بودند که از میان ۱۱۵۶ دانشجویی که در مقطع تحصیلات تکمیلی دانشکده‌ی

ادبیات مشغول به تحصیل هستند، ۲۸۰ داوطلب بر اساس جدول تعمیم پذیری مورگان انتخاب شدند.

شرکت کنندگان مورد نظر در این آزمون در دو گروه سنی قرار گرفته‌اند. کمترین و بیشترین سن دانشجویان کارشناسی ارشد و دانشجویان دکتری ۲۱ و ۴۷ سال بود. به طور کلی در این پژوهش، هر دو جنسیت (دختر و پسر) در دو گروه سنی و در مقطع تحصیلات تکمیلی در رشته‌های مختلف، مورد بررسی قرار گرفتند. این پژوهش با در نظر گرفتن ۸ رشته‌ی اصلی و زیرشاخه‌های آن، انجام گرفت.

فرض دیگر این پژوهش این است که احتمالاً شهر یا مکانی که شرکت کنندگان این آزمون بزرگ شده‌ی آن هستند میتواند بر نوع نگرش آنها در برخورد با کنش گفتار دروغ تاثیر بگذارد. به این معنا که احتمالاً افرادی که بزرگ شده‌ی شهرستان‌ها هستند، برداشت و تعریف متفاوتی از دروغ دارند نسبت به افرادی که در بخش‌ها یا روستاها بزرگ شده‌اند.

ابزار جمع‌آوری داده در این پژوهش، پرسشنامه‌ی رویکردهای مذهبی آلپورت و پرسشنامه‌ی کلمن و کی بود که در بخش ضمیمه‌ی این پژوهش قابل مشاهده است. پرسشنامه‌ی رویکردهای مذهبی آلپورت در واقع، پرسشنامه‌ی «جهت‌گیری مذهبی» بود. اما از آنجایی که عبارت «جهت‌گیری» باعث مقاومت در پاسخ‌دهنده‌ها میشد، بجای این عبارت، از عبارت «رویکردهای مذهبی» استفاده کردیم. این پرسشنامه شامل چند بخش مجزا است. در بخش نخست توضیحی مختصر پیرامون پرسشنامه و پژوهش مورد نظر و هدف آن ارائه گردیده و سپس به این نکته اشاره می‌شود که اطلاعات جمع‌آوری شده از این پرسشنامه توسط پاسخ‌دهندگان، کاملاً محرمانه و بدون ذکر نام پاسخ‌دهنده‌ها بوده و صرفاً جهت تحلیل علمی استفاده می‌گردد و در ادامه از پاسخ‌دهنده‌ها تقاضا می‌شود که در پاسخ‌گویی به سؤالات دقت و صداقت را مدنظر داشته باشند و سپس سپاسگزاری از شرکت‌کنندگان برای پاسخ به سؤالات.

در ادامه پرسشنامه شامل مشخصات فردی شرکت‌کنندگان از جمله: سن، جنسیت، رشته تحصیلی، شهری که آزمودنی در آن بزرگ شده است و نظر آزمودنی در مورد میزان مذهبی بودن خود، است. بخش دوم پرسشنامه، شامل ۲۱ پرسش با پاسخ‌های کوتاه و چند گزینه‌ای است که میزان مذهبی بودن افراد و دیدگاه‌های مذهبی آنها در مواجهه با شرایط مختلف و سختی‌ها را می‌سنجد. یافته‌های حاصل از این بخش اطلاعات مناسبی در مورد ایدئولوژی

شرکت‌کنندگان در برخورد با موقعیت‌های دشوار که مذهب می‌تواند در آن‌ها نقشی مؤثر داشته باشد، در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد. این بخش براساس مقیاس ۴ گزینه‌ای لیکرت شامل «کاملاً مخالفم»، «تقریباً مخالفم»، «تقریباً موافقم»، تا «کاملاً موافقم» طراحی شده است.

گویه‌های این پرسشنامه حالت مثبت و منفی دارد. به این معنا که هرچه آزمودنی‌ها در مقیاس‌های مورد بررسی نمرات بیشتری به دست آورند، بیشتر دارای آن صفت می‌باشند. در مورد روایی و پایایی مقیاس رویکردهای مذهبی آلپورت باید گفت که این آزمون در سال ۱۳۷۷ در ایران ترجمه و هنجاریابی شده که اعتبار و روایی آن توسط جان بزرگی (۱۳۷۷) بدست آمده است. همسانی درونی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۷۱ و پایایی بازآزمایی آن ۰/۷۴ است. در این مقیاس، گزینه‌های عبارات ۱ تا ۱۲ جهت‌گیری مذهبی برونی و عبارات ۱۳ تا ۲۱ جهت‌گیری مذهبی درونی را می‌سنجند. آلپورت و راس^۲ در سال ۱۹۶۷ این مقیاس را برای سنجش جهت‌گیری‌های مذهبی درونی و برونی تهیه کردند. در مطالعات اولیه‌ای که صورت گرفت، مشاهده شد که همبستگی جهت‌گیری برونی و درونی ۰/۲۱ است.

پرسش‌نامه ی کلمن و کی که به دنبال پرسشنامه نخست به آزمودنی‌ها ارائه گردید، شامل ۱۳ موقعیت مختلف است که پس از ارائه توضیح مختصری پس از هر موقعیت، از آزمودنی پرسیده می‌شود که آیا فرد مذکور طبق این موقعیت دروغ گفته است یا خیر. این پرسشنامه شامل گزینه بله یا خیر نیست و آزمودنی‌ها می‌بایست پس از خواندن هر موقعیت، نظر خود را پیرامون «دروغ» یا «صدق» بودن گفتار افراد یاد شده در هر موقعیت، با نوشتن کلمات «بله» یا «خیر» اعلام نمایند. همان‌طور که پیش از این اشاره شد، این پرسش‌نامه توسط کلمن و کی (۱۹۸۱) و به زبان انگلیسی طراحی و تدوین شده است. به منظور به کارگیری این پرسش‌نامه در پژوهش حاضر، ابتدا پرسش‌نامه به زبان فارسی ترجمه گردید و توسط یکی از اساتید زبان به لحاظ روان بودن مورد بررسی قرار گرفت. سپس موقعیت‌های به کار رفته در هر ۱۳ مورد بومی‌سازی شد و مطابق با فرهنگ و موقعیت‌های اجتماعی کشور ایران، تغییر کرد. در مرحله بعدی، مجدداً پرسش‌نامه باز ترجمه شده و به زبان انگلیسی ترجمه شد تا در صورت مشاهده تفاوت‌های بارز میان ترجمه فارسی و اصل پرسش‌نامه انگلیسی، ایرادات و شبهات برطرف گردد. به این ترتیب روایی پرسش‌نامه مورد نظر سنجیده شد. به منظور افزایش اعتبار این

1. four-point likert scale
2. Allport & Ross

پرسش‌نامه، در این پژوهش پیش از اجرای نهایی پیش‌آزمون انجام شد. با استفاده از این پرسشنامه برداشت آزمودنی‌های مورد نظر از مفهوم دروغ تعیین گردید.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

همانطور که پیش از این اشاره شد، در پژوهش حاضر از پرسشنامه‌ی رویکردهای مذهبی آلپورت و پرسشنامه‌ی کلمن و کی بهره گرفته شده و پاسخ آزمودنی‌های مورد نظر با استفاده از نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس، نسخه‌ی ۲۲، مورد تحلیل قرار گرفته است. پس از کد گذاری و وارد کردن داده‌های حاصل از پاسخ‌های مورد نظر در نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس، پایایی پرسشنامه‌های به کار رفته در پژوهش حاضر، با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ مورد بررسی و سنجش قرار گرفت. فرمول آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی یک پرسشنامه با تأکید بر همبستگی درونی آن به کار می‌رود. نتایج حاصل از این بررسی نشان داد که مقدار ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ی رویکردهای مذهبی آلپورت، برابر با ۰/۸۰۲ است. مقدار حاصل از ضریب آلفای کرونباخ باید عددی بین ۰ و ۱+ باشد که مقدار ۰ آن نشان‌دهنده‌ی عدم قابلیت اعتماد و مقدار ۱ آن نشان‌دهنده‌ی اعتماد کامل است. اگر این ضریب بین ۰/۵ تا ۰/۷ باشد، اعتبار پرسشنامه در حد متوسط بوده و اگر این ضریب ۰/۷ یا بیشتر باشد، پایایی و اعتبار پرسشنامه در حد مطلوب بوده و می‌توان از همبستگی درونی پرسش‌ها، اطمینان داشت (میرزاده، ۱۳۹۱). به بیان دیگر، هرچقدر که شاخص آلفای کرونباخ به نزدیک‌تر باشد، همبستگی درونی بین پرسش‌ها، بیشتر و در نتیجه همگن‌تر خواهند بود (میرزاده، ص. ۴). بنابر آنچه گفته شد، پرسشنامه‌ی به کار رفته در این پژوهش، پایا و نتایج حاصل از آن قابل اعتماد می‌باشد.

۴-۱- داده‌های جمعیت‌شناختی

در این بخش از پژوهش به بررسی اطلاعات توصیفی مربوط به سن، جنسیت، رشته‌ی تحصیلی، منطقه‌ی جغرافیایی و میزان مذهبی بودن شرکت‌کنندگان مربوطه در قالب جدول‌های آماره‌ی توصیفی، می‌پردازیم.

۴-۱-۱-سن

شرکت‌کنندگان در این پژوهش، در دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری مشغول به تحصیل هستند. برای نشان دادن سن آن‌ها از بازه‌های سنی دوتایی، استفاده کردیم. تعداد کل شرکت‌کنندگان در این پژوهش ۲۸۰ نفر و کم‌ترین و بیشترین سن شرکت‌کنندگان این پژوهش، ۲۱ و ۴۶ سال و انحراف از معیار برای سن ۵/۷۸۸ بوده که در جدول ۱ بازه‌های سنی قابل مشاهده است.

جدول ۱. بازه‌های سنی

بازه‌های سنی	بسامد	درصد	درصد معتبر	درصد انباشتی
۲۱-۲۳	۴۷	۱۶/۸	۱۶/۸	۱۶/۸
۲۴-۲۶	۸۲	۲۹/۳	۲۹/۳	۴۶/۱
۲۷-۲۹	۴۹	۱۷/۵	۱۷/۵	۶۳/۶
۳۰-۳۲	۴۶	۱۶/۴	۱۶/۴	۸۰/۰
۳۳-۳۸	۱۶	۵/۷	۵/۷	۹۲/۱
۳۹-۴۱	۸	۲/۹	۲/۹	۹۵/۰
۴۲-۴۴	۱۰	۳/۶	۳/۶	۹۸/۶
۴۵-۴۷	۴	۱/۴	۱/۴	۱۰۰
تعداد کل آزمودنی‌ها	۲۸۰	۱۰۰	۱۰۰/۰	

۴-۱-۲-جنسیت

آزمودنی‌های مورد نظر در پژوهش حاضر، همانطور که پیش از این اشاره شد، از میان دانشجویان زن و مرد دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی انتخاب شدند. تعداد دانشجویان زن، شرکت‌کننده در این مطالعه، ۱۹۰ نفر و تعداد دانشجویان مرد، شرکت‌کننده در این مطالعه، ۹۰ نفر بود. به این ترتیب، ۳۲/۱۴٪ از کل شرکت‌کنندگان را جنس مذکر و ۶۷/۸۵٪ از کل شرکت‌کنندگان را جنس مؤنث، تشکیل دادند، در تمامی رشته‌های مورد نظر در پژوهش حاضر، از ورودی ۹۰ تا ۹۵، تعداد دانشجویان پسر در هر کلاس کمتر از تعداد دانشجویان دختر بود و در نتیجه تعداد مساوی از هر دو جنس مذکر و مؤنث در این پژوهش شرکت نکردند. با توجه به اینکه تعداد نورات شرکت‌کننده در آزمون در تمام متغیرهای مداخله‌گر نامساوی بود

برای اینکه امکان مقایسه ی تعدادهای نابرابر وجود داشته باشد با استفاده از جدول مورگان تناسب گرفتیم.

۴-۱-۳- رشته تحصیلی

شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر در ۸ رشته‌ی مختلف اصلی: زبان‌شناسی، زبان انگلیسی، زبان فرانسه، زبان عربی، تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی و زبان و ادبیات فارسی، مشغول به تحصیل هستند. در مقطع کارشناسی ارشد، این رشته‌ها شامل ۳۴ شاخه اصلی و زیرشاخه می باشد. در مقطع دکتری نیز ۱۶ رشته‌ی اصلی و فرعی وجود دارد.

از میان ۸ رشته ی اصلی یاد شده، ۳۷ آزمودنی این تحقیق، در رشته ی زبان انگلیسی، ۲۵ نفر در رشته ی زبان فرانسه، ۴۰ نفر در رشته ی زبان عربی، ۲۸ نفر در رشته ی تاریخ، ۶۳ نفر در رشته ی جغرافیا، ۲۰ نفر در رشته ی علوم اجتماعی و ۳۱ نفر در رشته ی زبان و ادبیات فارسی و ۳۷ نفر در رشته ی زبان‌شناسی، مشغول به تحصیل هستند که این تعداد متناسب با تعداد کل دانشجوی در هر رشته، انتخاب شده است.

۴-۱-۴- منطقه جغرافیایی

منظور از منطقه‌ی جغرافیایی در پژوهش حاضر، شهر یا روستایی است که آزمودنی‌های مورد نظر در آن بزرگ شده‌اند. برای بررسی تأثیر منطقه‌ی جغرافیایی بر کنش گفتار «دروغ»، مکانی که شرکت‌کنندگان در آن بزرگ شده‌اند را به دو دسته تقسیم نمودیم: ۱. شهرستان‌ها (مراکز استان‌ها)، ۲. بخش‌ها و روستاها. از میان ۲۸۰ شرکت‌کننده‌ی مورد نظر، ۱۷۴ نفر بزرگ شده ی شهرستان‌ها و ۱۰۶ نفر بزرگ شده‌ی بخش‌ها یا روستاها بودند. به این ترتیب ۶۲/۱٪ از آزمودنی‌ها در شهرستان‌ها و ۳۷/۹٪ آن‌ها در بخش‌ها یا روستاها، بزرگ شده‌اند.

۴-۱-۵- مذهب

در پژوهش حاضر، به منظور بررسی میزان مذهبی بودن آزمودنی‌ها، از اینکه مذهبی بودن چیست تعریفی ارائه نکردیم، در مقابل در بخش مشخصات فردی، از شرکت‌کنندگان مورد نظر خواستیم تا با انتخاب یکی از پنج گزینه‌ی ارائه شده (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) جهت ارزیابی میزان مذهبی بودن، برداشت شخصی خود از میزان مذهبی بودنشان را نشان دهند. از میان ۲۸۰ شرکت‌کننده، ۱۶ نفر خود را خیلی کم، ۳۸ نفر کم، ۱۸۵ نفر متوسط، ۳۶ نفر

زیاد و ۵ نفر خیلی زیاد، مذهبی ارزیابی کردند. به این ترتیب، ۱/۸٪ (مذهبی در حد خیلی زیاد) و ۶۶/۱٪ (مذهبی در حد متوسط)، کمترین و بیشترین درصد این بررسی بودند. جدول شماره ۲ به خلاصه‌ی این مطالب اشاره می‌کند.

جدول ۲. بسامد ارزیابی شخصی افراد از میزان مذهبی بودن خود

میزان مذهبی بودن	بسامد	درصد	درصد معتبر	درصد انباشتی
خیلی کم	۱۶	۷/۵	۷/۵	۷/۵
کم	۳۸	۶/۱۳	۶/۱۳	۳/۱۹
متوسط	۱۸۵	۱/۶۶	۱/۶۶	۴/۸۵
زیاد	۳۶	۹/۱۲	۹/۱۲	۲/۹۸
خیلی زیاد	۵	۸/۱	۸/۱	۱۰۰
جمع	۲۸۰	۱۰۰	۱۰۰	

همانطور که در این بخش ملاحظه گردید، به بررسی و توصیف متغیرهای مختلف این پژوهش و اطلاعات مربوط به شرکت‌کنندگان مورد نظر، در قالب جدول‌های آماری پرداخته شد. در بخش پیش رو به یافته‌های مربوط به فرضیه‌ها (سؤالات) تحقیق، خواهیم پرداخت.

۴-۲- یافته‌های مربوط به سؤالات پژوهش

همانطور که در مقدمه اشاره شد، در این پژوهش هفت سؤال و به دنبال آن هفت فرضیه مطرح شد که در این جا بر پایه‌ی داده‌ها و نتایج پژوهش، به ارزیابی آنها می‌پردازیم. لازم به ذکر است که تمامی جدول‌ها خروجی خود اس پی اس اس است.

فرضیه اول: مفهوم «دروغ» در زبان فارسی با مفهوم نمونه اعلای دروغ که از سوی کلمن و کی مطرح شده است، مطابقت دارد. در پژوهش حاضر، مفهوم «دروغ» در زبان فارسی، مطابق با پاسخ آزمودنی‌های مورد نظر، تعریف و ارزیابی می‌شود.

با توجه به پاسخ‌های آزمودنی‌های مورد نظر، وجود هر یک از این عوامل می‌تواند سبب تولید «دروغ» شود، اما بیشترین تعداد آزمودنی‌ها (۹۶,۷٪) ، موقعیتی را «دروغ» ارزیابی کردند که هر سه مؤلفه مورد نظر را دارد. با توجه به این بررسی، مفهوم دروغ در زبان فارسی با مفهوم نمونه اعلای دروغ که از سوی کلمن و کی مطرح شده است، مطابقت دارد.

فرضیه دوم: بین «سن» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد. هدف اصلی این سوال پژوهش، یافتن رابطه میان متغیر سن و مفهوم دروغ از دیدگاه آزمودنی هاست. هدف آمار نیز، یافتن تفاوت بین متغیرها و آزمودن رابطه‌ی میان آن‌هاست که آزمودن رابطه‌ی میان متغیرها، تحلیل همبستگی نامیده می‌شود و به ما اجازه می‌دهد تا دو متغیر را بررسی و میزان ارتباط آن‌ها با یکدیگر را ارزیابی نمائیم. برای ارزیابی میان دو متغیر باید ضریب همبستگی میان دو متغیر که بین ۱- و ۱+ است را محاسبه نمائیم. ضریب مثبت و نزدیک به ۱ به معنای ارتباط قوی است. ضریب ۰ نشان‌دهنده‌ی این است که هیچ ارتباطی میان دو متغیر وجود ندارد و ضریب همبستگی منفی، نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی معکوس است (دورنی، ۲۰۰۳، ص. ۲۲۳).

جدول ۳. همبستگی میان سن و مفهوم «دروغ»

Correlations			
		SumQuestionnaire	Age
SumQuestionnaire	Pearson Correlation	1	.026
	Sig. (2-tailed)		.669
	N	280	280
Age	Pearson Correlation	.026	1
	Sig. (2-tailed)	.669	
	N	280	280

در جدول شماره ۳، فرضیه‌ی وجود ارتباط میان «سن» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» بررسی می‌شود. همبستگی پیرسون، یکی از انواع اصلی همبستگی میان متغیرهاست و در واقع نوع استاندارد همبستگی‌ها محسوب شده و بین متغیرهای متصل، محاسبه می‌شود. لازم به ذکر است که ضریب همبستگی تنها به توصیف روابط خطی می‌پردازد (دورنی، ۲۰۰۳، ص. ۲۲۴). با توجه به آنچه از جدول شماره‌ی ۳ برمی‌آید، میان سن و برداشت آزمودنی ها از دروغ، همبستگی و ارتباطی وجود ندارد. زیرا اگر سطح معناداری آزمون کمتر از ۰,۰۵ باشد میان دو متغیر رابطه وجود ندارد. اما همانطور که مشاهده می‌شود، سطح معناداری دوطرفه برای دو متغیر ۰,۶۶۹ است که $0,669 > 0,05$ در نتیجه میان این دو متغیر همبستگی وجود نداشته و پاسخ سؤال فوق، «مثبت» است.

فرضیه سوم: بین «جنسیت» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد. برای بررسی این سؤال با توجه به عدم برابری آزمودنی‌ها از تحلیل واریانس یک طرفه، بهره می‌گیریم.

جدول ۴. تفاوت میان جنسیت و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ»

Sum					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	12.739	1	12.739	2.250	.135
Within Groups	1573.971	278	5.662		
Total	1586.711	279			

همانطور که از جدول شماره ۴ برمی‌آید، همبستگی پیرسون برای دو متغیر جنسیت و مفهوم دروغ، منفی بوده و این نشان می‌دهد که تفاوت معنادار در سطح وجود ندارد. علاوه بر این، سطح معناداری آزمون ۱۳۵٫۰ است که $۰٫۰۵ > ۱۳۵٫۰$ بوده و در نتیجه فرضیه‌ی وجود تفاوت میان دو متغیر جنسیت و دروغ، مورد تایید و پاسخ سؤال دوم «مثبت» است. فرضیه چهارم: بین «رشته تحصیلی» و برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد. برای بررسی این سؤال نیز از تعیین همبستگی، بهره گرفته ایم.

جدول ۵. همبستگی میان رشته تحصیلی و مفهوم دروغ

Correlations			
		SumQuestionnaire	Field
SumQuestionnaire	Pearson Correlation	1	.075
	Sig. (2-tailed)		.208
	N	280	280
Field	Pearson Correlation	.075	1
	Sig. (2-tailed)	.208	
	N	280	280

با توجه به جدول شماره ۵، همبستگی پیرسون برای دو متغیر ۰٫۷۵،۰ بوده و در نتیجه نشان‌دهنده‌ی همبستگی غیرمعنادار است و همچنین سطح معناداری آزمون عدد ۲۰۸٫۰ بوده و $۰٫۰۵ > ۲۰۸٫۰$ در نتیجه همبستگی میان دو متغیر «رشته‌ی تحصیلی» و «برداشت آزمودنی‌ها از مفهوم دروغ» وجود ندارد.

فرضیه پنجم: بین «منطقه جغرافیایی» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.

برای پاسخ به سوال چهارم از تعیین همبستگی به عنوان شیوه ی آماری، استفاده کرده ایم.

جدول ۶. همبستگی میان منطقه جغرافیایی و مفهوم دروغ

Correlations			
		SumQuestionnaire	Hometown
SumQuestionnaire	Pearson Correlation	1	.101
	Sig. (2-tailed)		.093
	N	280	280
Hometown	Pearson Correlation	.101	1
	Sig. (2-tailed)	.093	
	N	280	280

همانطور که در جدول ۶ مشاهده می شود، سطح معناداری آزمون $0.093 < 0.05$ بوده و در نتیجه میان دو متغیر منطقه جغرافیایی و مفهوم دروغ، رابطه ی معناداری و همبستگی وجود دارد. بنابراین در پاسخ به این پرسش که آیا میان منطقه جغرافیایی و برداشت ها از مفهوم دروغ رابطه وجود دارد یا خیر، باید گفت که «بله» میان این دو متغیر همبستگی وجود دارد.

فرضیه ششم: بین «جهت گیری مذهبی» و برداشت آزمودنی ها از مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.

برای بررسی این سوال از شیوه ی آماری تعیین همبستگی استفاده کرده و نتایج را در قالب جدول شماره ۷ نشان داده ایم.

جدول ۷. همبستگی میان جهت گیری مذهبی و مفهوم «دروغ»

Correlations			
		Sum	SumQuestionnaire
Sum	Pearson Correlation	1	.013
	Sig. (2-tailed)		.835
	N	280	280
SumQuestionnaire	Pearson Correlation	.013	1
	Sig. (2-tailed)	.835	
	N	280	280

همانطور که جدول ۷ نشان می‌دهد سطح معناداری آزمون برای دو متغیر جهت‌گیری مذهبی و دروغ، $۰,۰۵ < ۰,۸۳۵$ است و در نتیجه میان این دو متغیر همبستگی و رابطه‌ی معناداری وجود ندارد و پاسخ سؤال پنجم، «مثبت» است.

فرضیه هفتم: بین «ارزیابی شخصی شرکت‌کنندگان از میزان مذهبی بودن خود» و مفهوم «دروغ» رابطه وجود ندارد.

برای پاسخ به این سوال از شیوه‌ی آماری تعیین همبستگی استفاده شده است.

جدول ۸. همبستگی بین ارزیابی شخصی و مفهوم «دروغ»

Correlations			
		SUMlie	Selfperception
SUMlie	Pearson Correlation	1	.001
	Sig. (2-tailed)		.983
	N	280	280
Selfperception	Pearson Correlation	.001	1
	Sig. (2-tailed)	.983	
	N	280	280

در جدول ۸ به بررسی همبستگی میان «متغیر ارزیابی شخصی شرکت‌کنندگان از میزان مذهبی بودن خود» و برداشت آنان از مفهوم «دروغ» پرداختیم. همانطور که از این بررسی برمی‌آید، سطح معناداری آزمون $۰,۰۵ < ۰,۹۸۳$ و در نتیجه میان این دو متغیر رابطه‌ی معنادار و همبستگی وجود ندارد.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که در پژوهش حاضر نشان داده شد مبنای بررسی نمونه اعلامی دروغ پرسشنامه‌ی کلمن و کی در نظر گرفته شد که طبق آن سه مولفه اصلی (بیان خبر، کذب بودن خبر و قصد فریب داشتن) برای دروغ معرفی گردید و داده‌های حاصل از پاسخ آزمودنی‌های مورد نظر در این پژوهش با آن مطابقت داشت. البته پژوهشگرانی همچون اترک (۱۳۸۸) برای نمونه اعلامی دروغ چهار مولفه معرفی کرده‌اند که تعیین تعداد و نوع این مولفه‌ها جای بررسی‌های بیشتر در پژوهش‌های آتی را دارد.

مفهوم تعریف نمونه اعلا نشان می‌دهد گزاره‌ای که تمام عوامل یاد شده بالا را داشته باشد، دروغ تمام عیار^۱ محسوب می‌شود و گزاره‌هایی که یک یا چند عامل را نداشته باشند، باز هم دروغ محسوب می‌شوند اما به وضوح دروغ‌های تمام عیار نیستند. مثلاً دروغ اجتماعی معمولاً در موقعیت‌هایی گفته می‌شود که باید صدق باشد و مخاطب (A) راهی برای دانستن آن ندارد. با این حال، این گونه دروغ‌ها زمانی نیز گفته می‌شوند که مخاطب (A) کاملاً می‌داند که گزاره تولید شده کذب است. تقریباً در هر شرایطی که ادب حکم کند، دروغ اجتماعی شکل می‌گیرد. مثلاً: چه مهمانی دلپذیری! شام فوق‌العاده بود. برای پر کردن چنین شکاف اجتماعی، گوینده (S) قصد فریب دادن مخاطب (A) را ندارد. با این حال دو عامل در تعریف دروغ حضور دارند: گوینده (S) به چیزی که می‌گوید باور ندارد و گزاره تولید شده در حقیقت کذب است. بعضی افراد معتقدند آنچه دروغ‌های اجتماعی نامیده می‌شود در حقیقت دروغ نیستند و بعضی دیگر با این شیوه تفکر مخالف‌اند و دروغ‌های اجتماعی را دروغ واقعی می‌دانند و برای بعضی از افراد نیز تصمیم‌گیری در این زمینه دشوار است.

بنابراین دروغ گفتن گوینده (S) به معنای نشان دادن بازنمایی شناختی^۲ به وسیله نمونه اعلا است. مثلاً «دروغ اجتماعی» که کسی را فریب نمی‌دهد نسبت به دروغ تمام عیار که کذب فریبکارانه عمدی است، کمتر دروغ محسوب می‌شود.

همین‌طور گزاره‌هایی که ظاهراً کذب نیستند اما قصد فریب دارند و یا گزاره‌هایی که به طور غیرعمد اطلاعات نادرست ارائه می‌کنند. بنابراین می‌توان گفت که معنای دروغ براساس نمونه اعلائی تعیین می‌شود که شامل مؤلفه‌های سه‌گانه است.

داده‌های حاصل از پرسش‌نامه کلمن و کی رتبه‌بندی مؤلفه‌های سه‌گانه و در نتیجه ترتیب اهمیت هر یک از این عوامل در تعیین دروغ بودن یک موقعیت را نیز نشان داد. به این ترتیب که طبق نتایج حاصل از پاسخ‌های آزمودنی‌ها به ۱۳ موقعیت مطرح شده در پرسش‌نامه کلمن و کی، هرچه مؤلفه‌های سه‌گانه در یک موقعیت بیشتر بود، از نظر آزمودنی‌ها آن موقعیت بیشتر کذب به نظر می‌رسید و تعداد بیشتری از آن‌ها به این موقعیت‌ها پاسخ مثبت دادند.

بررسی هر یک از سه مؤلفه مؤثر در تعریف نمونه اعلائی دروغ مطابق با پاسخ آزمودنی‌ها، نشان داد که در موقعیت‌هایی که هر سه مؤلفه وجود داشتند، تقریباً تمام آزمودنی‌ها (۷/۹۶٪)

1. Full-fledged

2. Cognitive representation

پاسخ مثبت دادند (موقعیت را کذب استنباط کردند) و در موقعیت‌هایی که دو یا یک مؤلفه حضور داشت، آزمودنی‌ها موقعیتی را کذب می‌دانستند که شامل مؤلفه «اعتقاد به کذب بودن پاره‌گفتار» و سپس مؤلفه «قصده فریب داشتن» بود. به این صورت، ترتیب اهمیت مؤلفه‌های سه‌گانه در تعریف نمونه اعلای دروغ مشخص گردید که به ترتیب اهمیت شامل «اعتقاد به کذب بودن پاره‌گفتار»، «قصده فریب داشتن» و «کذب بودن پاره‌گفتار» می‌شود. مثلاً با در نظر گرفتن داستان‌های ۳ و ۵ می‌توان گفت که هر دو داستان دارای مؤلفه «الف» (کذب بودن پاره‌گفتار) هستند اما داستان ۳ دارای مؤلفه «ب» و فاقد مؤلفه «ب» نیز هست در حالیکه داستان ۵ شامل مؤلفه «ب» و فاقد مؤلفه «پ» است. از آنجایی که آزمودنی‌های بیشتری موقعیت ۵ را نسبت به موقعیت ۳ دروغ استنباط کردند این مقایسه نشان می‌دهد که مؤلفه «ب» عامل مهم‌تری در تعریف نمونه اعلای دروغ نسبت به مؤلفه «پ» است.

بررسی فرضیه‌های مطرح شده در این پژوهش نیز نشان داد که تمامی فرضیه‌ها بجز یک مورد مثبت بوده و از میان متغیرهای سن، جنسیت، رشته تحصیلی، جهت‌گیری مذهبی و منطقه جغرافیایی، تنها میان منطقه جغرافیایی و مفهوم دروغ ارتباط وجود دارد و در سایر موارد رابطه و همبستگی میان متغیرها و کنش گفتار دروغ وجود نداشت.

کتابنامه

۱. اترک، حسین. (۱۳۸۸). چیستی دروغ. فصل‌نامه‌ی فلسفه و کلام اسلامی آینه‌ی معرفت، سال هفتم، شماره ۲۰، ۱۴۳-۱۶۶.
۲. اترک، حسین؛ ملباخش، مریم. (۱۳۹۱). دروغ‌گویی به بیمار با انگیزه‌ی خیرخواهانه. مجله‌ی ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره پنجم، شماره ۴، ۱-۱۲.
۳. رضائزاد، غلامحسین. (۱۳۶۷). اصول علم بلاغت. دانشگاه الزهرا تهران.
۴. سیلانیان طوسی، علی. (۱۳۷۹). دروغ (بررسی عوامل موثر بر دروغ‌گویی). مجله تخصصی زبان و ادبیات دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد، شماره ۳۳، ۱۷۹-۲۰۲.
۵. شریف‌عسگری، حسین. (۱۳۹۰). جواز دروغ از منظر روایات. فدک سبزواریان، سال دوم، شماره ۸، ۱۰۹-۱۲۷.
۶. شفق، اسماعیل. (۱۳۹۳). سنجش صدق و کذب خبر در گزاره‌های ادبی. پژوهشنامه‌ی نقد ادبی و بلاغت، سال ۳، شماره ۸۷، ۱-۱۰۲.

۷. میرزاده، م. (۱۳۹۳). تحلیل پایایی پرسشنامه با روش کرونباخ. سایت تحلیل آماری آمارکده، برگرفته در ۲۵ اسفند

۱۳۹۳ از <http://www.amarkadeh.persianblog.ir/post/>

8. Allport and Ross.(1967).Scales of religious orientation, reviewed by Christopher T.Burris, 144-153.
9. Caminada,Martin.(2009).Truth, lies and bullshit, distinguishing classes of dishonesty, university of Luxembourg.
- 10.Castelfranchi, Cristiano; Poggi, Isabella.(1994).Lying as pretending to give information. In: Parret, Herman (Ed.), pretending to communicate. De Gruyter, New York, 276-290.
- 11.Dorneyi, Z.(2003).Questionnaires in second language research: construction, administration and processing. New Jersey: Lawrence Associate, Inc.
- 12.Fallis, Don.(2010).Lying and deception, school of information resource, university of Arizona, Volume10, No.11, 1-12.
- 13.Gramigna, Remo.(2013).Augustine on lying: a theoretical framework for the study of types of falsehood, department of Semiotics, sign systems studies, 41(4), 446-487.
- 14.Hardin, Karol J.(2010).The Spanish notion of lie: revisiting Coleman and Kay, journal of pragmatics 42, 3199-3213.
- 15.Jones, Gary E.(1986).Lying and intentions, journal of business ethics 5(4), 347-349.
- 16.Mahon, James.(2006).Kant and Maria von Herbert: reticence vs. deception, journal of philosophy, Volume/issue 03, 417-444.
- 17.Meibauer, Jorg.(2011).On lying: intentionality, implicature, intercultural pragmatics, Volume8, issue2, 277-292.
- 18.Newman, Mattew L. ;Pennebaker, James, Berry, Diane and Jane Richards. (2003). Lying words: predicting deception from linguistic styles, personality and social bulletin, department of psychology, 665-675.
- 19.Sietsma, Floor Anna Gineke.(2012).Logics of communication and knowledge, institute for logic, language and computation, university of Amsterdam, thesis, 1-199.
- 20.Urchs, Max.(2006).Just lying, logic and logical philosophy, Volume 15, 67-89.
- 21.Wimmer, Heinz.(1984).Young children's conception of lying: lexical realism-moral subjectivism, journal of experimental child psychology, Volume 37, issue1, 1-30.

ضمیمه ۱

پرسش‌نامه دیدگاه‌های مذهبی آلپورت

مشخصات فردی

سن : جنسیت : رشته تحصیلی : بزرگ شده کدام شهر هستید:

به نظر خودتان چقدر مذهبی هستید: ۱-خیلی کم ۲-کم ۳-متوسط ۴-خیلی زیاد ۵-زیاد پرسش‌نامه مربوطه بخشی از رساله دکتری اینجانب فاخته نخواستی می باشد. در قسمتی از این رساله به بررسی دیدگاه‌های مذهبی خواهیم پرداخت. اطلاعات جمع آوری شده از این پرسش‌نامه توسط پاسخ دهندگان محترم کاملاً محرمانه بوده و صرفاً جهت تحلیل علمی و به منظور پیشبرد رساله ی فوق‌الذکر استفاده می‌گردد. لذا خواهشمند است در پاسخگویی به سؤالات دقت و صداقت را مد نظر داشته باشید.

<p>۱- فکرمی کنم مذهب تنها در هنگام غم‌ها و بدبختی‌ها است که به من بیش‌ترین آسودگی و آرامش را می‌بخشد.</p> <p>الف-کاملاً مخالفم ب- تقریباً مخالفم ج-تقریباً موافقم د-کاملاً موافقم</p>
<p>۲- یکی از دلایل این که به اماکن مذهبی میروم این است که چنین حضوری به استحکام روابط دوستانه من در اجتماع کمک می‌کند.</p> <p>الف-کاملاً نادرست است ب-تقریباً نادرست است ج- تقریباً درست است د- کاملاً درست است</p>
<p>۳- هدف از عبادات مذهبی تامین یک زندگی شاد و آرام است.</p> <p>الف-کاملاً مخالفم ب- تقریباً مخالفم ج-تقریباً موافقم د-کاملاً موافقم</p>

<p>۴- برای من داشتن یک زندگی اخلاقی مهم تر از اعتقادات مذهبی است.</p> <p>الف-کاملاً مخالفم ب- تقریباً مخالفم ج-تقریباً موافقم د-کاملاً موافقم</p>
<p>۵- اگرچه من فردی مذهبی هستم، اما اجازه نمیدهم که ملاحظاتی مذهبی در امور روزمره زندگی ام دخالت کنند.</p> <p>الف-درمورد من کاملاً نادرست است ب-درمورد من تقریباً نادرست است ج- درمورد من تقریباً درست است د- درمورد من کاملاً درست است</p>
<p>۶- مسجد به عنوان یک مکان بر ای فراهم کردن روابط اجتماعی خوب، بسیار مهم است.</p> <p>الف-کاملاً مخالفم ب- تقریباً مخالفم ج-تقریباً موافقم د-کاملاً موافقم</p>
<p>۷- اگر چه من مذهبی هستم اما فکر می کنم چیزهای مهمتری نیز در زندگیم وجود دارند.</p> <p>الف-کاملاً مخالفم ب- تقریباً مخالفم ج-تقریباً موافقم د-کاملاً موافقم</p>
<p>۸-من عمدتاً به این دلیل نماز می خوانم که به من آموزش داده اند نماز بخوانم.</p> <p>الف-در مورد من کاملاً نادرست است ب-در مورد من تقریباً نادرست است ج- در مورد من تقریباً درست است د- در مورد من کاملاً درست است</p>
<p>۹-من عمدتاً به این دلیل به مکان های مذهبی می روم که در چنین اماکنی از ملاقات افرادی که آن ها را در آنجا می شناسم ، لذت می برم.</p> <p>الف-در مورد من کاملاً نادرست است ب-در مورد من تقریباً نادرست است. ج- در مورد من تقریباً درست است</p>

<p>د- در مورد من کاملاً درست است.</p>
<p>۱۰- گاهی اوقات ضروری می‌بینم که به منظور حفظ رفاه اقتصادی و اجتماعی ام در اعتقادات مذهبی ام تجدید نظر کنم.</p> <p>الف- کاملاً مخالفم</p> <p>ب- تقریباً مخالفم</p> <p>ج- تقریباً موافقم</p> <p>د- کاملاً موافقم</p>
<p>۱۱- من عمدتاً به خاطر کسب حمایت و آرامش نماز می‌خوانم.</p> <p>الف- کاملاً ، مخالفم</p> <p>ب- تقریباً مخالفم</p> <p>ج- تقریباً موافقم</p> <p>د- کاملاً موافقم</p>
<p>۱۲- مذهب همان کاری را می‌کند که عضویت من در گروه دوستان و آشنایان می‌کند . یعنی کمک می‌کند که زندگی مرا متعادل و پایدار نگه دارد.</p> <p>الف- کاملاً ، مخالفم</p> <p>ب- تقریباً مخالفم</p> <p>ج- تقریباً موافقم</p> <p>د- کاملاً موافقم</p>
<p>۱۳- تلاش زیادی می‌کنم که مذهب را در تمام اعمال و رفتار زندگی ام وارد کنم.</p> <p>الف- کاملاً ، مخالفم</p> <p>ب- تقریباً مخالفم</p> <p>ج- تقریباً موافقم</p> <p>د- کاملاً موافقم</p>
<p>۱۴- اغلب حضور خداوند را در زندگی‌م احساس می‌کنم.</p> <p>الف- کاملاً نادرست است</p> <p>ب- تقریباً نادرست است</p> <p>ج- تقریباً درست است</p> <p>د- کاملاً درست است.</p>

<p>۱۵- اعتقادات مذهبی من پشتوانه واقعی دیدگاه کلی من به زندگی هستند.</p> <p>الف- کاملاً همین طور است</p> <p>ب- تقریباً همینطور است</p> <p>ج- تقریباً اینطور نیست</p> <p>د- مطلقاً اینطور نیست.</p>
<p>۱۶- نماز هایی که در هنگام تنهایی می خوانم به همان اندازه که آن ها را در جمع می خوانم برایم حس و معنا دارد.</p> <p>الف- تقریباً همیشه</p> <p>ب- اغلب موارد</p> <p>ج- بعضی مواقع</p> <p>د- بندرت</p>
<p>۱۷- اگر اتفاق غیر منتظره ای برایم پیش بیاید به مسجد می روم.</p> <p>الف- بیش از یک بار در هفته</p> <p>ب- حدوداً هفته ای یک بار</p> <p>ج- کمتر از یک بار در ماه</p> <p>د- کمتر از یک بار در سال</p>
<p>۱۸- اگر قرار باشد که در مسجد به یکی از گروه های زیر ملحق شوم ، ترجیح می دهم که:</p> <p>۱- به گروهی که مشغول خواندن قرآن هستند ملحق شوم.</p> <p>۲- به گروهی که فعالیت های سیاسی انجام می دهند ملحق شوم.</p> <p>الف- ترجیح میدهم که به گروه اول ملحق شوم.</p> <p>ب- احتمالاً گروه اول را ترجیح خواهم داد. علوم انسانی و مطالعات فرهنگی</p> <p>ج- احتمالاً گروه دوم را ترجیح خواهم داد.</p> <p>د- ترجیح می دهم که به گروه دوم ملحق شوم. مطالعات علوم انسانی</p>
<p>۱۹- مذهب خاصه از این لحاظ مهم است که به بسیاری از سؤالات من در خصوص معنای زندگی پاسخ می دهد.</p> <p>الف- کاملاً مخالفم</p> <p>ب- تقریباً مخالفم</p> <p>ج- تقریباً موافقم</p> <p>د- کاملاً موافقم</p>
<p>۲۰- من پیرامون مذهب خودم مطالعات زیادی انجام می دهم.</p> <p>الف- اغلب</p>

ب- معمولاً
ج- بندرت
د- هرگز
۲۱- برای من مهم است که اوقاتی از وقت خود را صرف تأمل و تفکر در مورد مذهب کنم.
الف- کاملاً مخالفم
ب- تقریباً مخالفم
ج- تقریباً موافقم
د- کاملاً موافقم

ضمیمه ۲

پرسشنامه کلمن و کی (شامل ۱۳ موقعیت مختلف)

- ۱- علی، کیک را خورده که مریم قصد داشت با آن از مهمانانش پذیرایی کند. مریم از علی می‌پرسد، «تو کیک رو خوردی؟» علی جواب می‌دهد «نه». آیا علی دروغ گفت؟
- ۲- احمد و محمد، با توپ دوست‌شان نوید، فوتبال بازی می‌کنند. احمد توپ نوید را گم می‌کند. وقتی نوید برمی‌گردد و می‌بیند که توپش نیست، می‌پرسد، محمد، تو توپ منو گم کردی؟ محمد جواب می‌دهد «نه احمد گم کرد». آیا محمد دروغ گفت؟
- ۳- مسعود فکر می‌کند که باید از مغازه شکلات‌فروشی ردشود تا به مغازه بازی‌های کامپیوتری برسد، اما او اشتباه می‌کند، چون مغازه شکلات‌فروشی از آنجا رفته است. مادر مسعود با بازی‌های ویدئویی مخالف است. وقتی که مسعود می‌خواهد برای رفتن به مغازه‌ی بازی‌های ویدئویی خانه را ترک کند، مادرش می‌پرسد که کجا می‌رود. او می‌گوید: «به مغازه‌ی شکلات‌فروشی می‌رم» آیا مسعود دروغ گفت؟
- ۴- یک روز صبح نرگس امتحان ریاضی داشت و برای امتحانش درس نخوانده بود، بنابراین نمی‌خواست به مدرسه برود. او به مادرش می‌گوید «من مریض‌ام». مادر درجه‌ی حرارت بدنش را می‌گیرد و نرگس با تعجب متوجه می‌شود که او واقعاً مریض است. کمی دیرتر در همان روز، او سرخک می‌گیرد. آیا نرگس دروغ گفت؟
- ۵- محمود برای شام به منزل رئیسش دعوت می‌شود. بعد از یک عصر کسل‌کننده که هیچ‌کس لذت نمی‌برد. محمود به خانم میزبان می‌گوید «متشکرم. مهمونی فوق‌العاده‌ای بود.» محمود

معتقد نیست که مهمانی، فوق‌العاده بوده و در واقع در تلاش نیست تا بقیه را متقاعد کند که زمان خوشی را گذرانده است، بلکه بیشتر به این توجه می‌کند که حرف خوبی به همسر رئیسش بگوید، بدون این که به این حقیقت فکر کند که او (همسر رئیسش) حرف او را باور کند. آیا محمود دروغ گفت؟

۶- رضا و زهرا اخیراً با هم بیرون می‌روند. مصطفی نامزد سابق زهرا است. یک شب رضا از زهرا می‌پرسد «این هفته مصطفی را دیدی؟» زهرا پاسخ می‌دهد: «مصطفی دو هفته ست که مریضه، سرماخورده». مصطفی واقعاً دو هفته آنفولانزا گرفته بوده است، اما این حقیقت هم وجود دارد که زهرا شب گذشته با مصطفی قرار ملاقات داشته. آیا زهرا دروغ گفت؟

۷- دو بیمار منتظر هستند که به اتاق عمل برده شوند. دکتر به یکی از بیماران اشاره می‌کند و می‌گوید: «این یکی، بیمار عمل آپاندیس است یا عمل لوزه؟ پرستار تازه کار که دو پرونده را به صورت کلی خوانده و از طرفی نمی‌خواهد اخراج شود اشتباهاً پاسخ می‌دهد «عمل آپاندیس»، این در حالی است که در واقع، بیمار بیچاره کسی است که در انتظار عمل لوزه است. آیا پرستار دروغ گفت؟

۸- میلاد بلیط‌هایی برای مسابقات فینال فوتبال دارد و از داشتن آن‌ها خیلی احساس غرور می‌کند. او بلیط‌هایش را به رئیسش نشان می‌دهد. رئیس می‌گوید «گوش کن، میلاد، نمی‌تونی به بهانه‌ی رفتن به بازی‌ها، سرکار نیای» میلاد می‌گوید «بله، چشم». روز مسابقات فوتبال، میلاد مطمئن است که حالش خوب است با این حال به سرکارش زنگ می‌زند. او به رئیسش می‌گوید «امروز نمی‌تونم سرکار بیایم، مریضم» عجیب آن‌که، میلاد به دلیل دل درد ساده‌ای که صبح آن روز داشته و الان تبدیل به بیماری روده‌ای حاد شده، نمیتواند به بازی برود فوتبال برود.

بنابراین میلاد وقتی که گفت مریض است، واقعاً مریض بوده. آیا میلاد دروغ گفت؟

۹- فاطمه تازه به تهران رسیده بود. این اولین باری بود که به این شهر می‌آمد و با آن‌جا آشنایی نداشت. می‌خواست به خانه‌ی دوستش برود ولی نمیدانست که چگونه باید به آنجا برود. بنابراین آدرس دوستش را به صاحب یک مغازه می‌دهد و از او می‌پرسد «چطوری می‌تونم برم این‌جا؟» علی‌رغم این که صاحب مغازه آدرس را نمی‌داند به فاطمه می‌گوید «مستقیم برو تا به

پیچ بررسی، بعد برو سمت راست و بعد سه کوچه دیگر را هم رد کن.» آیا مغازه‌دار دروغ گفت؟

۱۰- نازنین به تازگی یک پیراهن جدید خریده بود. وقتی برای اولین بار آن را پوشید، از همسرش حمید پرسید، «بهم میاد؟» حمید پاسخ می‌دهد «آره»، در صورتی که حمید فکر می‌کند که پیراهن زشت و خیلی تنگ است. آیا حمید دروغ گفت؟

۱۱- وحید صاحب یک سوپرمارکت است. مهناز مشغول خرید از مغازه است و دنبال بیسکویت‌های ارگانیک می‌گردد، اما چیزی پیدا نمی‌کند. مهناز از وحید می‌پرسد، «کی بیسکویت ارگانیک می‌آورید؟» وحید پاسخ می‌دهد «چهارشنبه آینده.» در واقع وحید نمی‌داند که کی بیسکویت‌ها برایش می‌رسد، و می‌داند غیر محتمل است که بیسکویت‌ها تا چهارشنبه برسد، اما نمی‌خواهد بگوید که نمی‌داند. آیا وحید دروغ گفت؟

۱۲- سمیه می‌خواهد که به حساب بانکی‌اش، پولی را واریز کند. او وارد بانک می‌شود و دو صف آن‌جا می‌بیند. او از مردی که در صف ایستاده می‌پرسد «این صف واریز پول است؟» مرد بدون آن‌که مطمئن باشد جواب می‌دهد: بله. در صورتی که خود آن مرد نیز گیج شده است و در واقع صافی که در آن ایستاده برای برداشت پول است، نه برای واریز پول. آیا مرد دروغ گفت؟

۱۳- معصومه می‌خواهد که دوستش نگار در جشن تولدش شرکت کند و از او می‌پرسد آیا می‌توانی امشب به جشن تولدم بیایی؟ نگار می‌داند که نمی‌تواند در مهمانی شرکت کند، زیرا آن شب باید تکالیف کلاسی‌اش را آماده کند، اما نمی‌خواهد که معصومه را برنجاند. نگار پاسخ می‌دهد «آره، خیلی دوست دارم پیام‌امشب می‌بینمت.» آیا نگار دروغ گفت؟